

הניסוי הגדול ביותר בעולם של קצבת מינימום בסיסית מתרחש בישראל

גל זהר¹

הדיון הציבורי המתנהל בימים אלו בנושא גובה קצבת הנכות בישראל, על רקע הפגנת הנכים ופרסום המלצות ועדות זליכה ושמחון, חוטא למטרה. כשני עשורים לאחר הפגנת הנכים הגדולה שהעלתה לסדר היום את חשיבות השילוב של אנשים עם מוגבלות בחברה ובשוק העבודה הגיעה העת שמדינת ישראל תגבש מדיניות מוסכמת ואחידה עבור אנשים עם מוגבלות. מדיניות שתכלול רשת ביטחון הולמת ועידוד לתעסוקה איכותית. למרבה הצער, כל ההצעות לשינוי מבנה קצבת הנכות בישראל וגובהה, המונחות כיום על השולחן, אינן מייחסות די חשיבות לקשר השלילי שמתקיים בין קצבה לעבודה.

הפגנת הנכים הגדולה בשנת 2001 הובילה להמלצות ועדת לרון, שיחד עם תכניות נוספות שהופעלו בעשור האחרון, העלו באופן ניכר את שיעור תעסוקת אנשים עם מוגבלות בישראל, שיעור הגבוה כיום ממרבית מדינות ה-OECD. אל תסתמכו על פרסום נתונים לא מדויקים מגורמים המתקשים להבין את ההבדל בין שיעור תעסוקת 'מקבלי קצבאות נכות' ו'אנשים עם מוגבלות'. שתי הגדרות ראויות, אבל רק אם מדובר בשני מדדים נפרדים.

כך גם בנוגע לדיסאינפורמציה בעניין קצבת הנכות בישראל. ייתכן כי הקצבה נמוכה בהשוואה למדינות אחרות, אך אחת הסיבות העיקריות לכך נעוצה בכך שהקצבה בארץ מפוצלת ליותר מדי מרכיבים נפרדים. הניסיון הבינלאומי מראה כי העלאת קצבאות, ללא שינוי באופן האבחון ומעבר למודל תפקודי וסביבתי, עלולה להעלות באופן חד את שיעור מקבלי קצבאות הנכות ולהוריד את שיעורי התעסוקה בקרבם. במדינות שבהן שיעור מקבלי קצבת הנכות אכן עלה באופן קיצוני (לדוגמה, שבדיה והולנד), נאלצו לדון אחר כך בהצבת תכניות התניה למקבלי קצבאות, כדוגמת תכנית וויסקונסין.

יתר על כן, העלאת הקצבה כמוצע וביטול חוק לרון, יובילו להפעלת הניסוי הגדול בעולם למתן 'קצבת מינימום בסיסית'. בניגוד לניסויים למתן קצבה בסיסית בעולם, הקצבה בישראל לא תהיה אוניברסלית אלא תינתן לקבוצה אחת בלבד, ותשנה לחלוטין את מערך הביטחון הסוציאלי. בכל העולם נוקטים צעדים שנועדו לצמצם את הזליגה בין הקצבאות. בישראל תהיה מגמה הפוכה. המסר לאנשים עם מוגבלות יהיה שעדיף שיישבו בבית, כי השוק צר מלהכיל את כולם – מדיניות שאפיינה רבות ממדינות ה-OECD בסוף שנות השמונים. המדיניות המוצעות יקשו על אנשים עם מוגבלות לחזור לשוק העבודה, בייחוד לאחר משבר כלכלי, כפי שלמד העולם לאחר המשבר הגלובלי בשנת 2008.

נכון, הנכות לא תשתנה. לעומת זאת, האופן שבו החברה, אנשים עם מוגבלות והסובבים אותם, רואים את יכולותיהם להשתלב בשוק העבודה, בהחלט יכול להשתנות. חיזוק הכישורים

¹ חוקר כלכלה ותעסוקה של אוכלוסיות חלשות/מוחלשות ושל אנשים עם מוגבלות בישראל ובמדינות ה-OECD

הרכים, הכישורים המקצועיים ורמת ההשכלה יכולים לשנות את התפיסה לגבי שוק העבודה - עבודה שאינה מגיעה מחסד אלא מעמדת שוויון ומהגדלת ערך האדם בשוק העבודה. בדרך זו יעמדו אנשים עם מוגבלות בחוד החנית של השינויים בשוק העבודה ולא ישכחו מאחור.

אז מה עושים? קודם כל, על הממשלה להשקיע משאבים רבים. בשלב הראשון, יש להעלות את הקצבאות במאות שקלים כדי לטפל בשחיקתן. בד בבד, להיכנס לתהליך מקיף ותחום בזמן, שבמסגרתו תיבחן הדרך המיטבית ליצירת אסטרטגיה כוללת, הקצאת המשאבים הדרושים והפעלת תכנית לאומית ואסטרטגיה כוללת בנושא. תכנית שתתמרץ כניסה לעבודה איכותית ומתגמלת, תבחן את אופן חלוקת הקצבאות ואת הדרכים לצמצום משמעותי בעלות ההוצאה על שירותים (לדוגמה, העלאת התשלום לשירותים מיוחדים), כך שהכספים יגיעו לקבוצות הנזקקות ביותר. בואו נלמד מהניסיון הישראלי והבינלאומי, ונדאג לרשת ביטחון הולמת, אך כזו שאינה יוצרת תלות בקצבאות.